

III.

BESZÉD,

MELLYEL

A BUDAPESTI KIR. MAGYAR TUDOMÁNYEGYETEM RECTORI SZÉKÉT

AZ 1911—1912. TANÉV ÜNNEPIES MEGNYITÁSAKOR

1911. ÉVI SZEPTEMBER HÓ 17-ÉN

ELFOGLALTA

Dr. FRÖHLICH IZIDÓR,

A BÖLCSESZETI TUDOMÁNYOK DOKTORA, AZ ELMÉLETI TERMÉSZETTAN NYILVÁNOS RENDES,
A KÍSÉRLETI TERMÉSZETTAN JOGOSÍTOTT TANÁRA; M. KIR. UDVARI TANÁCSOS, AZ
ELMÉLETI FIZIKAI TANSZERGYŰJTEMÉNY IGAZGATÓJA, AZ ORSZÁGOS KÖZOKTATÁSÜGYI
TANÁCS, A BUDAPESTI KÖZÉPISKOLAI TANÁRKÉPZŐ-INTÉZET IGAZGATÓ-TANÁCSÁNAK,
VALAMINT A BUDAPESTI ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANÁRVIZSGÁLÓ-BIZOTTSÁGNAK TAGJA,
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA RENDES, ÁLLANDÓ MATEMATIKAI ÉS TERMÉSZET-
TUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK TAGJA, A KIRÁLYI MAGYAR TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT,
A MATEMATIKAI ÉS FIZIKAI TÁRSASÁG ÖRÖKÍTŐ ÉS VÁLASZTMÁNYI, AZ ERDÉLYI VEREIN
FÜR NATURWISSENSCHAFTEN LEVELEZŐ TAGJA, A GLASGOWI EGYETEM TISZTELETBELI
JURIS UTRISQUE DOKTORA, A BÖLCSESZETHALLGATÓKAT SEGÍTŐ EGYESÜLET DÍSZTAGJA,
VOLT CS. ÉS KIR. TŰZÉRSÉGI TARTALÉKOS FŐHADNAGY, A HADI ÉREM TULAJDONOSA,
A BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KARNAK ÖT ÉVEN ÁT VOLT JEGYZŐJE S HÁROM ÍZBEN VOLT
DÉKÁNJA, UGYANENNEK A KARNAK KÉT ÍZBEN VOLT PRODÉKÁNJA, AZ EGYETEMNEK
E. I. RECTORA.

RECEIVED

THE SECRETARY OF THE ARMY
WASHINGTON, D. C.

RECEIVED

RECEIVED

Mélyen tisztelt Egyetemi Közgyűlés!

Mélyen tisztelt Vendégeink!

Abban a perczben, amikor közel háromszáz esztendőös egyetemünknek rektori méltósága tündöklő jelvényét átveszem és ezzel e díszes tisztséggel járó jogok és kötelességek elvállalását a nyilvánosság előtt, külsőleg is jelzem: különböző érzelmek vesznek rajtam erőt.

Elsőnek jelentkezik benső hálaérzet az egyetem iránt, mely a negyvenegy évvel ezelőtt csarnokaiba lépőt az alma mater szeretetével befogadta és azóta, alig három évi megszakítással, jóságát szünet nélkül éreztette vele.

Hálát érzek most különösen egyetemünknek ama tényezői iránt, melyek összessége, mint e cselekményükben az egész egyetem képviselte, választásával e díszes polczra emelt. Ezzel tanártársaim hosszú évi csöndes és igénytelen egyetemi működésemet a főiskolánk keretén belül fellelhető legmagasabb jutalommal tüntették ki; s a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. kormányzat részéről történt megerősítése e választás eredményét törvényerejűvé tette.

Második érzelmem egy nem csekély aggodalomnak az érzete: vajjon fogok-e megfélemlíteni a belém helyezett nagy bizalomnak, kielégíthetem-e azokat a jogos

várákosásokat, melyeket nagyrabecsült választóim személyemhez fűztek?

Ha egyedül csak magam volnék, kinek vállaira reánehazednék az egyetemi ügyek vezetésének terhe: erőim elégtelensége mellett bizonyára. e tisztséggel járó kötelességeket nem vállalhattam volna el.

De a tudományok e kollégiális szervezetű intézményében, a tudományok e köztársaságában épen a legfontosabb ügyeket nem egyedül a rektor, hanem a vele tanártársas kari testületek és az egyetemi tanács összessége vezetik és intézik; ezért kollégiális tisztelettel, de különösen bizalommal és szeretettel fordulok e testületek valamennyi tagjához; s bizonyára nem alaptalan részemről az a remény, hogy mindegyikük bölcsességével, kipróbált tanácsával nehéz tisztemben támogatni fog.

Együttal az egyetemi polgárokat, fiatal barátaink mindegyik tagját atyai szeretettel kérem fel, hogy egyetemi polgárhoz mindenképen méltó és illő viselkedésükkel feladatomat könnyítsék s hogy egyetelen tüntetésük a lelkes szorgalom és a komoly fellépés lesz.

Époly biztosan számíthatok az egyetemi közigazgatás, valamint gazdasági ügyeinek vezetésére hivatott tisztviselői kar vezetőinek és mindenrendű tagjának kitartó ügybuzgalmára.

Amit pedig első helyen kellett volna említenem, egyetemi ügyeinknek leghathatósabb támogatását várhatjuk felettes hatóságunktól, a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszter úrtól, államtitkáraitól és főiskolai ügyosztálya vezetőjétől: teljesen bízunk benne, hogy az elmúlt években oly fényes államférfiúi cselekedetekkel az egyetem iránt kimutatott

jóindulatukat a jövőben is intézményünk részére megtartani kegyesek lesznek.

Végre szabad bízunk még azokban a tényezőkben is, melyek egyetemünk ügyeit jelentékenyen előmozdítják: a törvényhozásban, a közvéleményben s a komoly sajtóban.

S midőn mindezeknek a reményében bizalmat meríték e tisztségem elvállalására, egyszersmind fogadom, hogy az egyetemnek mindenben hűséges gondozója óhajtok lenni; hogy törvényes, törvényerejű és hagyományos jogait és szokásait, amennyiben jobbak által nem pótoltatnának, épségben tartani és fejleszteni töreksem, szóval, tőlem telhetőleg mindent meg fogok tenni, ami az egyetem igazi érdekeit előmozdítja.

Ily értelemben kegyeletes érzülettel veszem át e közel százesztendőös díszjelvényt, annak a jeles férfiúnak kezéből, aki az elmúlt tanévben egyetemünket oly tapintattal, körültekintéssel és bölcseséggel vezette.

E perczben önkéntelenül fölmerül emlékezetemben az a jelenet, mikor épen a mai húsz esztendővel megelőző napon, az orvostudományi kar egyik elköltözött jelese, SCHULEK VILMOS, átadta e lánczot nagynevű társunknak, báró EÖTVÖS LÓRÁNTNAK, e szavak kíséretében:

„Szabadon gondolkodni mindig lehetett. De a gondolat kimondása nem volt mindenkoron könnyű és veszélytelen. Ez a jelvény az önálló gondolat szabad kimondását kötelességgé teszi és a tudomány függetlenségét jelképezi.“

Tisztelt Közgyűlés!

Hagyományos szokás szerint a mindenkori rektor alkalmi beszéddel foglalja el rektori székét.

Ha visszatekintünk azoknak a fényes szónoklatok-

nak hosszú sorozatára, melyek e helyről hazánk annyi elsőrangú jelese ajkáról elhangzottak, bizonyára mindenki indokoltnak fogja találni, hogy az ily téren alig gyakorlott elmém nehéz feladat előtt áll.

Nem kecsegtethetem magamat azzal, hogy közérdekű, általános egyetemi tárgyakban lényegesen újat mondhatnék, vagy pedig a már ismert tartalmat újabb, szebb formában fejezhetném ki: hiszen nagynevű hivatali elődeim sem tehették mindig azt, bár az általuk ez alkalmakra választott tárgyak igen különböző jellegek voltak.

Úgy találjuk, hogy e beszédek főleg a következő tárgyakra vonatkoztak: általános egyetemi ügyekre, az egyetemi törvényre, vagy ily törvények tervezetére; az egyetem szervezeti és tanulmányi szabályai, az egyetemi önkormányzat; a rektor hatásköre; az egyetem belső közigazgatása, az egyetem külső és belső történetének részletei; az egyes tudományszakok és -ágak egyetemi tanításának története, vagy ilyenek tanítási reformja; a harmadik vagy több egyetem, a tanulási és tanítási szabadság, ennek helyes használata, illetve alkalmazása; új felsőbb oktatásügyi országos tervezetek; vallásos és philosophiai elmélkedések; egyes tudományszakok újabbkori módszerének vagy haladásának összefoglaló ismertetése.

Mind e beszédek közül az általános egyetemi és oktatásügyi tartalmúaknak közös, megegyező vonása a tanszabadság és az egyetemi önkormányzat alapelve; a többiekben és a továbbiakban megnyilatkozó fel fogások, eszmék, tervezetek és elmélkedések egymástól nem ritkán igen eltérők, sőt ellentétesek is. De nem várhatja senki, hogy az ily alkalommal felvetett régi vagy új eszme azonnal testté váljék: elegendő, ha az

eszme az illetékes körök és a közvélemény figyelmét leköti, hogy így tényleges kialakulását előkészítse.

Ily értelemben ezek a székfoglalók, valamint általában véve az egyetemi ünnepélyek alkalmával elmondott beszédek hazai közművelődési irodalmunknak becses kincsét teszik ki, mely megérdemelné, hogy könnyebben hozzáférhetővé tétessék.

Tisztelt Közgyűlés!

Mily könnyen szólhatnék saját tudományszakomnak az utolsó évtizedekben tett, felette nagymérvű, mondhatni szédítő haladásáról, akár elméleti, akár kísérleti, akár gyakorlati nézőpontból vesszük azt; a közérdek, a dolog természete szerint, főleg az utóbbi felé fordul. Így a *Röntgen*-sugarakról, sőt az egész radiológiáról és ennek az embergyógyításra való alkalmazásáról, chemiai kihatásáról; a drótnélküli vagy szikratávírozásról; a nagy hidegek előállításáról s felhasználásáról: mind-megannyi, a közéletbe mélyen belenyúló újabb alkalmazásai a physikai tanoknak, melyek kiinduló gyökerei mind egyetemi vagy általában véve főiskolai laboratoriumokban fellelhetők. Ezekről szólni épen oly hálados, mint csábító dolog volna; azonban engedelmet kérek a Tisztelt Egyetemi Közgyűléstől, ha székfoglalóban egy — véleményem szerint — alkalomszerűbb, egyetemünket általánosságában közelebbről érdeklő tárggyal röviden foglalkozom.

Egyetemünk mai ünnepélye a multévi egyetemi tanács lelépésének, az új tanács beiktatásának s a tanév megnyitásának ünnepélye.

De a *jelen* közgyűlésünk egyszersmind egybeesik egyetemünk élete egy nevezetes eseményének ötve-

nedik évfordulójával: annak az emlékezetes közgyűléssel, amelyen a *beiktatás* és a *megnyitás* először történt *magyar nyelven*, mely annyiban jelent mértföldkövet főiskolánk változatos történetében, mert ettől kezdve a nagy *Pázmány* bíboros, érsek-prímás által alapított, dicső emlékezetű *Mária Terézia* királynő által teljes egyetemmé és újjáalakított főiskolánk, a Regia Scientiarum Universitas Hungarica véglegesen átalakult azzá, amivé rendeltetésénél fogva lennie kellett, ugyanis: *a magyar nemzetnek királyi magyar tudományos egyetemévé.*

Szabadjon e nevezetes alakulás menetére rövid visszapillantást vetnem.

Az elmúlt századnak már negyvenes évei elején közeledett a nemzet egyik leghőbb vágya teljesedéséhez; a latin tanítási nyelvnek mellőzése, a magyarnak honosítása a felsőbb tanintézetekben csak idő kérdése volt; s mint PAULER mondja,¹ e honosítás elhatározásának az egyetem jövőjére nézve döntő befolyással kellett lennie. A magyar nyelven leendő tanítást elrendelő 1844-ik évi II. törvényczikk 8. §-a értelmében azonban, bizonyára tekintettel az egyetemen addig működött oly jeles tanárookra, kik nem tudtak eléggé magyarul, ezeknek latinnyelvű előadásait még megengedték; de ezek száma mindig kevesbedett.

Az 1848-ik év tavaszán, a márcziusi események hatása alatt, az egyetemen az előadások egy időre szüneteltek; de ugyanennek az évnek április hó 3-ik napján (még a magyar királyi helytartó-tanács régebbi intézkedése folytán) általában és kizárólagosan *magyar nyelven* vették kezdetüket; csak VIROZSIL ANTAL, jog-

¹ PAULER TIVADAR: Emlékbeszéd *Virozsil Antal* felett, 1868. évi Szent András (november) hó 2-ik napján. Budán, 1869. Nyomatott a magyar királyi tudományos egyetem nyomdájában.

és államtudománykari tanár egymaga folytathatta előadásait *latin* nyelven, még pedig hallgatóinak a közoktatásügyi miniszterhez intézett kérése folytán. Azonban úgy Virozsil, mint több egyetemi társa, a megváltozott körülmények következtében nemsokára nyugalomba vonult.

Ebben, az 1848-ik évben született meg ennek XIX. törvénycikke, melyet V. Ferdinánd magyar király 1848. évi április hó 11-ik napján szentesített. E törvény első szakasza az egyetemet közvetlenül a közoktatásügyi m. kir. miniszter hatósága alá rendeli; második szakasza kimondja a tanítási és a tanulási szabadságot és törvénybe iktatja a magántanári intézményt, harmadik szakasza pedig megbízza a közoktatásügyi minisztert az e törvényben kimondott tanszabadság elvének az egyetemen leendő alkalmazásával, egyben felszólítva ugyanőt az e tárgyban teendők iránt tudósításra, jelentéstételre.

E meghagyásnak az volt a következménye, hogy a pesti egyetem tanári testületeinek még az 1848-ik évben készült el egy 295 §-ból álló szabályjavaslata, mely azonban a bekövetkezett belpolitikai változások folytán sem alkalmazást, sem megerősítést nem nyert. A következő, 1848/49. tanév, az érintett okoknál fogva, az egyetemre nézve is egyike volt a legváltozatosabbaknak.

Főiskolánk megmagyarításának említett kísérletei azonban csakhamar fennakadtak, mikor a cs. k. hadseregnek az ország fővárosába másodízben történt bevonulása után, az akkori teljes hatalmú császári biztos GERINGER KÁROLY báró az egyetemi tanácsot feloszlatta és a Ratio Educationis-ban kimondott felségjog alapján ideiglenes tanácsot nevezett ki, melynek élére

VIROZSIL ANTALT állította, kiről, mint nyugalmazott egyetemi tanárról, már fent említés történt.

Korai nyugalomba vonulásának, miként maga mondja, az volt a főoka, hogy ő, mint a magyar felvidék szülöttje, oly időben és oly környezetben nevelkedett, melyben a magyar nyelv megtanulására kevés alkalma volt; s habár később e hiányt pótolni igyekezett, haladottabb koránál fogva azt annyira sajátjává nem tehetette, hogy azon oly módon taníthasson, mint azt egyetemi tanárhoz illőnek tartá. Emiatt kért nyugdíjaztatását 1848. évi július hó 31-től, a tanév befejeztével nyerte, teljes rendszeres javadalmazásának és proseniori, vagy amiként nevezték, alidősebbi pótlékának meghagyásával; ettől kezdve a budai Krisztinavárosban lakott, családjának és magántanulmányainak élve.

Így és itt találta őt az ideiglenes rektorrá történt kinevezése 1849. évi augusztus hó 25-ik napján; e méltóságában őt az akkori korlátlan kormány 1850. évi április hó 24-ik napján megerősítette. Több mint tíz esztendőn át, ugyanis 1860. évi márczius hó 31-ig maradt VIROZSIL kinevezett rektor, a szintén kinevezett egyetemi tanácsnak feje.

E tanács, működése kezdetén az egyetem nagyobb épületeit katonai kórházakká alakítva, tanárait nagyrészt fizetésüktől felfüggesztve, sőt egyeseket elbocsátva, az ifjúságot elszéledve találta; mindezeknek megmésítése, az egyetemnek tulajdonképeni oktató rendeltetésének leendő átadása képezték most főfeladatát.

Az 1849-ik évi október hó 20-ik napján tartott ülésében a tanács kimondotta, hogy a mult 1848-ik évben nyugalmazott egyetemi tanárok állásukba visszahelyeztessenek; e határozat felsőbb helyen megerősítést

nyervén, az említettekkel együtt VIROZSIL is elfoglalta tanszékét, de rektori teendőinél fogva előadásait csak az 1850/51. tanévben kezdhette meg, és pedig felsőbb rendelet szerint német nyelven és ezen folytatta is; később latinul adott elő.

VIROZSIL rektorságának évtizede alatt az egyetem, az akkori cs. k. közoktatásügyi miniszter, gróf THUN LEÓ szerencsés szervező és tudományos kormányzása alatt, oly lényeges változásokon ment keresztül, melyeknél fogva tudományos tekintetben az európai egyetemek színvonalára került; bár e haladás nem kedvezett a magyar nyelvnek, a kötelezőleg elrendelt német tanítási és vizsgálati nyelvnek mindinkább táguló teret nyitva.

Ezek az intézkedések és szervezeti változtatások főleg annak a sokat emlegetett törvénynek alapján történtek, melyet a Felségnek 1849. évi szeptember hó 27-ik napján kelt jóváhagyásával a nevezett kormány ugyane hó 30-án ily czímmel érvényesített az összes ausztriai egyetemekre nézve: „Provisorisches Gesetz über die Organisation der akademischen Behörden.“¹

Ez az ideiglenes törvény s a vele kapcsolatosan kibocsátott ideiglenes, majd végleges egyetemi ügyrendtartás, némileg módosított magyar fordításban, egyetemünkre nézve még most is érvényes;² s bár egyes határozmányai már elavultak: az a szabad akadémiai szellem, mely ezeket átlengi, még mindig annyira élő,

¹ Ez az ideiglenes törvény Ausztriában, némi, liberális irányú módosítással, 1873. évi április hó 27-ik napján végleges törvénné vált, míg ügyrendtartását minden egyetem, sőt minden egyetemi kar külön-külön állapította meg.

² V. ö. pl. N. O. (NICKMANN OTTÓ): A budapesti kir. magyar tudományegyetem szervezete. (Az 1848. évi XIX. törvénycikk. Hatósági szervezeti szabályzat. Hatósági ügyrendtartás.) Budapest, M. kir. tudományegyetemi nyomda. 1899.

hogy szövegük tökéletlenségein a legtöbb esetben átsegít. A törvényt azonban az 1849-ik évtől 1860-ig nem alkalmazták egész terjedelmében a pesti egyetemre: tanulmányi és szervezeti határozmányait életbe léptették, de az önkormányzatra vonatkozó fejezeteit felfüggesztették. Az 1850. évi február hó 15-én kelt rendelettel az egyetemi hatóságok ideiglenes ügyrendtartását érvényesítették, a német nyelvet rendelve el ügykezelési nyelvnék; ugyanennek az évnek márczius hó 31. napján kelt rendelettel az eddigi kari igazgatók tisztségét a világi karoknál megszüntették, ügykörüket a dékánokra átruházták, de a rektori és dékáni hivatalokat egyelőre felsőbb helyről történő kinevezés útján betöltendőeknek rendelték el.

Továbbá a bölcsészeti kart, melyet 1848-ig a többi karok előkészítő-iskolájának, tulajdonképen felsőbb gymnasiumi tanfolyamnak tekintettek, most valóságos tudományegyetemi karrá alakították át.

Ily módon, a régi tanrendszer megszüntetésével, több oly intézkedés lépett életbe, melyet ma is helyesnek ismerünk el és fenntartunk: a kari igazgatói hivatalok eltörlésével a tanártestületek hatáskörének önállósága öregbült, a magántanári vagy az akkori elnevezés szerint a magánoktatói vagy magántanítói intézmény nálunk meghonosult, a tanszékek száma szaporodott, az intézetek, a gyűjtemények évi átlagai tetemesen emelkedtek, szóval az 1848. évi XIX. törvénycikk varázsigéje, a tanszabadság, élő testté lőn, sőt miként TOLDY FERENCZ mondá:¹ amire a megelőzőtt magyar kormány reá nem ért, a reá következő

¹ TOLDY FERENCZ: Visszapillantás tudományos állapotainkra, kapcsolatban a régi és az új tanrendszerrel. Egyetemi 1863/64. tanévi megnyitó-beszéd. Budán. A magyar királyi egyetem betűivel. 1863.

nem-magyar kormány bővebben kifejtette, miért neki színletlen hálával tartozunk.

Ámde itt hozzáteszi PAULER TIVADAR:¹ A tudományosság eme kétségtelen előnyei mellett a hazai nyelv mind szűkebb és szűkebb körre szorítva, ez évtized vége felé akár a nyilvános előadásokat, akár a vizsgálatokat tekintsük, a terjedő német nyelv irányában tetemes rövidséget szenvedett; ezenfelül az egyetemek ősi jogának gyakorlatától, tisztikarának szabad választásától az ostromállapot megszűnte után is megfosztva maradánk.

Intézkedések, melyek nemzetünk, melyek egyetemünk közérzetére oly fájdalmasan hatottak, hogy az említett tudományos vívmányok becsét és értékét homályba borították; s bár VIROZSIL rektor ismételten sürgette az ideiglenes tanácsnak választás útján alakítandó rendes tanáccsal való pótlását s a megüresedett tanszékeknek mindenkor hazai tanerőkkel leendő betöltését: ebbeli fáradozása sikertelen maradt.

Ellenben az egyetem történeti multjára, országos jellegére emlékeztető czímerét és pecsétjét, a már kiadott felsőbb rendelet ellenére is, ősi épségben megtartani sikerült.

Mikor az egyetemi ifjúság az 1859. évi november havában a magyar tanítási nyelv visszaállítása iránt legfelsőbb helyhez intézett legalázatosabb folyamodványt nyújtott be: a hatóság a benyújtók ellen fegyelmi eljárást indított, amelyből származó izgalmak, kapcsolatban a hazánkban mindinkább élénkülő politikai étellel, nemcsak az egyetemi hatóságok újjáalakítását,

¹ PAULER TIVADAR: Emlékbeszéd *Virozsil Antal* felett, 1868. évi Szent András (november) hó 2-ik napján. Budán, 1869. Nyomatott a magyar királyi tudományos egyetem nyomdájában.

hanem a magyarnak, mint a világi karokon kizárólagos tanítási nyelvnek az alkalmazását időszerűnek, sőt sürgősen szükségesnek tüntették fel.

Az 1860. évi február hó 1-én kelt rendeletével az ország akkori főkormányzója, ALBRECHT főherczeg visszaállította egyetemünk tisztválasztási jogát, és pedig a fentemlített „Provisorisches Gesetz“ határozmányai alapján, megegyezésben az ausztriai örökös tartományokban érvényes eljárásokkal, megegyezésben saját egyetemünk régibb szervezetével, megegyezésben az egyetemi önkormányzat természetével.

E törvény alapján megejtett választások befejeztével és ezeknek felsőbb helyen történt megerősítése után, 1860. évi márczius hó 31. napján, a téli félév végén, az egyetem ünnepélyes közülésén adta át VIROZSIL a rektori méltóságot utódjának és beiktatta az új tanácsot.

Az ekként ismét szabad választás útján alakított egyetemi hatóság a következő tagokból állott:¹

Rector Magnificus, vagy mint akkor nevezték, Nagyságos Igazgató, vagy még Nagyságos Kormánynok:

MÁRKFI SAMU, az újszövetségi szentírás nyilv. r. tanára.

Prorector, vagy Aligazgató, vagy még Alkormánynok:

VIROZSIL ANTAL, a jog- és államtudományok encyklopaediájának, a természetes és a büntetőjog nyilv. r. tanára.

A *Dékánok* a karok rendes sorrendje szerint:

SCHOPPER GYÖRGY, az alaphittan nyilv. r. tanára;

¹ Hivatalos kimutatása a tanítói és hivatal-személyzetnek, valamint a tanulóknak a pesti királyi magyar tudományegyetemnél az 1860. 61. tanévben. Budán, 1861. A magyar királyi egyetemi nyomda betűivel.

PAULER TIVADAR, az ész- és a büntetőjog nyilv. r. tanára;

RUPP NEPOMUK JÁNOS, az államorvostan nyilv. r. tanára;

PETZVAL OTTÓ, a felsőbb mennyiségtan nyilv. r. tanára;

A *Prodékánok* vagy *Aldékánok* ugyancsak a karok sorrendjében:

POLLÁK JÁNOS, az őszövétségi szentírás ny. r. tanára;

HARUM PÉTER, az ausztriai polgári és német közös magánjog nyilv. r. tanára;

BALASSA JÁNOS, a gyakorlati sebészet nyilv. r. tanára;

RODER ALAJOS, egyetemi hitszónok, a vallás és felsőbb nevelés nyilv. r. tanára.

Ez az egyetemi hatóság, az említett törvényben megállapított rendes szabálytól eltérőleg, *három félén* át működött; e másfél esztendő azonban elég mozgalmas volt és jelentékeny változásokat hozott.

Főiskolánkon ugyanis az 1849-ik év őszétől kezdve, az előadási nyelv a hittudományi karon, mint eddig, a latin,¹ ellenben a három világi karon, amint fent már érintettem, a magyar, de az érvényesített rendeletek szerint főleg a német és ezenkívül a latin nyelv volt; még a megválasztott új tanács két tagja, VIROZSIL ANTÁL és HARUM PÉTER sem bírták eléggé a magyart.

Az új rector egyik legelső kötelességének tartotta, hogy mindent megtegyen az iránt, hogy a magyar műveltség és tudományosság ősanját, egyetemünket eredeti rendeltetésének visszaadja;² minden

¹ Jelenleg e karon néhány előadás magyar nyelven folyik.

² SCHOPPER GYÖRGY: Emlékbeszéd *Márkfi Samu* felett, 1861. évi Szent András (november) hó 2-ik napján. Budán. 1861. A magyar királyi egyetemi nyomda betüivel.

félelem nélkül lépett az Egyetemi Tanács elé, az elnyomott magyar művelődés érdekében, lépett pedig akkor, mikor, mint mondani szokás, hallgatni arany volt; indítványozva, kerestessék meg egy alázatos felterjesztvényben a cs. k. közoktatási ministerium, hogy többre becsülve a tudományokban való előmenetelt a német nyelv ismereténél, engedné meg kegyesen hazai nyelvünk tannyelvi használatát.

E fölterjesztésnek közvetetlenül semmi sikere nem volt; legfeljebb az volt az eredménye, hogy MÁRKFIT ezután bizonyos bécsi kormánykörökben veszedelmes forradalmárnak és veres republikánusnak tartottak, amire MÁRKFI, a finom lelkületű, nagyműveltségű, minden ízében magyar és királyhű szentbenedekrendi áldozópap csak szende mosollyal felelhetett.

Mindazonáltal nem maradt ez a lépés nyomtalanul: a magyar királyi helytartó-tanács hozzájárulásával és megerősítésével megjelent 1860/61. tanévi, mindkét félévi tanrendben olvassuk, hogy a theologiai karon kívül, melyen minden előadás latin nyelven és díjtalanul folyt, a jog- és államtudományi karon négy-négy kinevezett tanár: KOTTER FERENCZ, SCHWACH MÓRICZ, VÍZKELETY FERENCZ és VIROZSIL ANTAL tartott hat-hat előadást latin nyelven és pedig az institutiókból kettőt az egyházjogból és történetéből, az egyházi jog rendszereből, az ausztriai büntetőjogból, a magyar közjogból egyet-egyet; a pandektákból kettőt, az egyházjog második részéből kettőt, a természet- vagy észjogból, a büntetőeljárásból egyet-egyet; de német tannyelvi előadást már nem tartottak e karon, s hozzátartozó két nyilván. rendes, egy nyilván. rendkívüli és egy magántanár mindkét félévben előadást nem hirdetett, bizonyára, mert sem magyarul, sem latinul előadni nem tudtak.

Az orvostudományi karon több tanár, különösen gyakorlati szakokból tartott nagyszámú, magyar és német nyelven, sőt a gyógyszerisméből latin és német nyelven előadást; a bölcsészettudományi karon, eltekintve a classica- vagy a modern nyelvi előadásoktól, melyeknél az illető nyelvet is lehetett használni, két tanár természettudományi előadásait, ugyanis PETERS KÁROLY ásványtani gyakorlatait és BRÜHL KÁROLY rendszeres állattanát, latin nyelven tartotta; egyébként a tisztán német nyelvészeti és irodalmi előadásokon kívül a német tannyelvet e karon már nem használták.

E jelekből a megváltozott idők lehelletét már meg lehetett érezni; végleges átalakítást létesített azonban a még ugyane tanács működése idejében megjelent úgynevezett októberi diploma; ugyanis az 1860-ik évi október hó 20-ik napján kelt legfelsőbb intézkedés, mely a magyar nyelvet a törvényhozásban, a közigazgatásban, az igazságszolgáltatásban s a hazai közintézményekben mint közforgalmi és törvényes nyelvet rendelte el.

Ennek folyományaként az egyetem világi karain a magyar lett az előadási nyelv; ugyanez lett az összes egyetemi hatóságok ügykezelési nyelve is, bár alig mult két éve annak, hogy a cs. k. közoktatásügyi minisztérium 1858. évi december hó 17-én kelt „Geschäftsordnung für die akademischen Behörden der k. k. Universität in Pest“ című, véglegesnek tekintett ily szabályzatot küldött volt le; ennek módosított magyar fordítása, mint fent már érintettem, még most is érvényes.

Az októberi diploma életbe lépésével a mondott 1860/61. tanév folyamán az egyetemet elhagyta több oly tanár, ki a magyar nyelvet vagy egyáltalában nem, vagy csak tökéletlenül bírta; így a jog- és államtudo-

mányi karból három rendes, két rendkívüli és egy magántanár; az orvostudományi karból két rendes, a bölcsészettudományi karból négy rendes és egy rendkívüli tanár; ezekhez nemsokára még az utóbbi karból járult négy rendes és egy rendkívüli tanár. Közülük néhányan nyugalomba vonultak, vagy állásaikról lemondtak; a többieket az akkori császári királyi kormány az ausztriai örökös tartományok főiskolaiba helyezte el.

Kétségtelen, hogy e tizenhét, részben igen jeles tudományú tanerő távozása után helyettük alkalmas új tanároknak az egyetem keretébe illesztése nem lehetett könnyű dolog; e tanévet eszerint elég változatos átmeneti évnek kell tekintenünk, melyen azonban főiskolánk igen szerencsésen átesett, számos fiatal, tetterős, tudományos és tanítási becsvágygal bíró hazai tanerőt nyerve.

Eközben, ugyanis 1861. évi június hó 2-ik napján, alig ötven éves korában elhunyt a köztisztviselőben állott rektor, MÁRKFI SAMU, úgy, hogy VIROZSIL ANTAL, mint prorektor, ismét az egyetemi hatóság élére jutott és az ugyanez évi július hó 30-ik napján megtartott rektorválasztó ülést is vezette.

A választás megejtetvén és felsőbb helyen ugyanez évi augusztus hó 28-ik napján megerősítetvén, az új, mondhatni most már tisztán magyar egyetemi hatóság következőleg alakult:¹

Nagyságos Rector: PAULER TIVADAR, az ész- és büntetőjog nyilv. r. tanára;

Prorektor: SCHOPPER GYÖRGY, az alaphittan nyilv. r. tanára.

¹ A magyar királyi tudományegyetem személyzete. MDCCCLXI--II. Budán, 1862. A magyar királyi egyetemi nyomda betűivel.

A karok *Dékánjai* a szabályszerű sorrendben:

PALÁSTHY PÁL, az erkölcs hittan nyilv. r. tanára;

KONEK SÁNDOR, a statisztika nyilv. r. tanára;

RUPP NEPOMUK JÁNOS, az államorvostan nyilv. r. tanára;

PETZVAL OTTÓ, a felsőbb mennyiségtan nyilv. r. tanára.

A karok *Aldékánjai*, ugyanily sorrendben:

RUZSICSKA JÁNOS, az egyházi jog és a keleti nyelvek nyilv. r. tanára;

RÉCSI EMIL, a közigazgatási és pénzügyi törvénytud. nyilv. r. tanára;

BALASSA JÁNOS, a gyakorlati sebészet nyilv. r. tanára;

RODER ALAJOS, egyetemi hitszónok, a vallás és felsőbb nevelés nyilv. r. tanára.

Az ide szóló 1861/62. tanévi két félév tanrendjében már olvassuk a jog- és államtudományi kar előadási sorozata végén: A fenn elősorolt előadások mind magyar nyelven tartatnak; az orvostudományi kari előadások közül többen, különösen a gyakorlatiak, magyarul és németül tartattak; a bölcsészeti karon magyar nyelven, kivéve a modern és a classicus nyelvekről szólókat.

A régi tanács lelépésének és az immár teljesen magyar új tanács beiktatásának ünnepélye 1861. évi október hó 1-ső napján ment végbe;¹ a tanév megnyitása ugyane hó 5-ik napján történt.

Ötven év múlt el azóta; ötven esztendő óta

¹ Beszédék, melyek a magy. kir. tud.-egyetem MDCCCLXI—II. tanévi Rectora és Tanácsának beiktatásakor, Mindszent (október) hó 1. tartattak. Budán, 1861. A magyar királyi egyetemi nyomda betűivel.

működik főiskolánk megszakítás nélkül mint *magyar* egyetem; ötvenszer ismétlődött ez az évi ünnepély.

Szabadjon e helyen röviden szólanom erről a maga nemében első ily közgyűlésről, mint amelynek lefolyása igen jellemzően mutatja a régebbi időknek az újabbakba való átmenetelét.

A lelépés és a beiktatás ünnepélye négy cselekményből állott:

1. A *lelépő* Prorektor, VIROZSIL ANTAL, a következő megszólítással kezdte meg szép *latin* beszédjét:

Inclyte Senatus Academice!

Doctores et Collegae honoratissimi!

Hospites et Auditores omnium ordinum, gratiosi, ornatissimi!

Ezután következett, az akkori curiális stilusnak megfelelőleg, egy másfél nyomtatott oldalra terjedő, negyven sorból álló körmondat. A továbbiakban ecsetelte a lelépő prorektor a lefolyt három tanfélév egyetemi történetét s végre, szerencsekívánatai és tisztelete kifejezésével nyújtotta, illetve nyújtatta át a rektori és dékáni méltóságok jelvényeit a hivatalbeli utódoknak.

2. A *lelépő prorektornak* az egyetem nevében *köszönetet* mondott SCHOPPER GYÖRGY, a hittudományi kar dékánja; ékes, szintén *latin* beszédjét e szavakkal vezetve be:

Magnifice Domine Pro-Rector!

s a továbbiakban úgy az időközben elhunyt MÁRKFI SAMU Rector, valamint a Pro-Rector érdemeiről szólva.

3. A *székfoglaló rektort* az egyetem nevében üdvözölte KONEK SÁNDOR, a jog- és államtudományi kar dékánja, szónokilag szerkesztett *magyar* beszéddel, ekként szólítván őt meg:

Nagyságos Igazgató!

Beszéde folyamán mondja: „Egyetemünk jelenleg, midőn az 1848-ik évi törvénynek XIX. czikke által elvileg elfogadott és a 48-ik év után következett korszakban kifejlesztett akadémiai szabadság szellemére fektetett tanulmányi rendszerünknek új átvizsgálása, talán végleges átalakítása szükségesnek találtatik: titokteljes időszak küszöbén áll.“

A továbbiakban jelezve az új rektor eddigi tevékenységét, melyet mint tanár és az elmúlt három félév alatt mint a jog- és államtudományi kar dékánja kifejtett —, így folytatja:

„ . . . bátran merem állítani, hogy nincs egyetemünkön, ki a mult és a legközelebb lejárt időszaknak többenemű rendszeresítéseivel inkább megismerkedett, ki egyetemünk igazai és szabadalmainak történeti fejlődését hívebben kísérte s egyetemi életünk szükségleteivel jobban megbarátkozott volna, mint Te, Nagyságos Rector Úr! Kiben tisztán formulázott eszmévé állapotodott meg ama másoknál csak homályos sejtelemképpen nyilvánuló öntudat, hogy mit kíván az örökkévaló igazság megmásíthatatlan parancsa, mit a fennálló tételes törvényeknek kötereje, mit végre a józan ész és a körülményeket méltató okszerűség, hogy egyetemünk ügyei a kor kívánalmai szerint intéztessenek el.“

Üdvözlését a következő verssel fejezi be:

Mutasd meg, mit vihet ki,
Erős szívláng alatt,
Az elszántság hatalma
És az érz-akarat!

4. Az új rektor, PAULER TIVADAR mérsékelt terjedelmű, mesteri alakítású, szintén *magyar* beszéddel foglalta el rektori székét, azt ezzel a megszólítással kezdve:

Tisztelt Egyetemi Közgyűlés!

Rövid visszapillantást vetve az európai egyetemek keletkezésére, kegyelettel és a legnagyobb elismeréssel emlékszik meg rektori elődeinek fényes sorozatáról, ugyanis a Jézus-társaságból kivált harminczhárom, s e rend eltörlése után működött hetvenegy rektorról.

Fejtegeti az egyetemek rendeltetését; azt mondja róluk, hogy ezek mindenekelőtt oly főtanodák, melyekben a tudományok részint belső becsük, magasztos értékük, részint gyakorlati alkalmazásuk miatt a népelet, az egyház, az állam legfontosabb kérdéseire rendszeresen tárgyaltnak; melyek az érettebb, kellő előismeretekkel bíró ifjúságnál a tudományos szellem felébresztését és szorgos ápolását tűzik ki céljuknak, főtanodák, amelyek az ember műveltetését értelve, kedélye, jellemére nézve egyaránt legszentebb hivatásuknak ismerik; nem egyes szakokat, hanem a tudományok minden főbb részét körükhöz számítják. A tudományok főszakainak szerves összekapcsolása az idők folytával a régi magistrorum et scholarium universitását valódi tudományegyetemmé alakító jellemvonássá vált.

E kapcsolatnak áldásteljes hatását elkülönített, elszigetelt szakiskolák soha nem pótolhatnák. Híven megőrizni és belterjileg kifejteni az ismeretek különféleségében a tudománynak egységét, a nézetek változatosságában az igazság örökös voltát hirdetni: ez az egyetemi tanácsnak annál szentebb tiszte és hivatása, mennél szükségesebbnek mutatkozik ez napjainkban, mikor hazánk egyik jelesével, GREGUSS ÁGOSTAL szólva: „Az anyagelviség, a materialismus, csak magát tartja

egyedüli tudománynak, magán kívül mást érvényesnek nem ismer.”

Megadni tehát minden tudománynak a magáét, megóvni minden szak önállóságát, egyenjoguságát, de mindemellett fennen lobogtatni az erkölcsi, szellemi eszmék és igazságok szentségének zászlaját, öregbíteni, erősíteni azoknak az érzelmeknek kútforrásait, melyekből nemünk minden magasztos történelmi mozzanatai: a kegyelet-, az igazság- és a jogérti lelkesedés, a buzgó vallásosság, a hazafiúi áldozatkészség erényei származnak, melyek nem a diadal külső babérjaiban, hanem a híven teljesített kötelességérzet belső, vígasztaló szózatában keresvén és lelvén megnyugvásukat, erőt nyujtanak, kitűrésre bátorítanak akkor is, mikor az anyagi jutalom csillogó fénye helyett a nélkülözések, küzdelem és sanyargatás súlyos jövője fenyegetődzik, ürmserlege közeledik, megőrizni az emberiség emez erkölcsi varázseréjét a régi egyetemek százados szellemében: ez legszentebb kötelességünk egyike.

Az egyetem tisztikarának második feladatát önkormányzati, testületi állásában látja és erre nézve következőleg nyilatkozik:

„Ha azon fényes és tágas jogkört tekintjük, mely európai testvérintézeteinket hajdan illette, melynek élvezetében részben most is vannak, mely a szabályalkotás, az öngazgatás, szabad tisztiválasztás s a tudományos fokozatokra való avattatáson kívül, a tanárok meghívására, az egyetemi vagyon szerzésére és kezelésére, polgári és büntető-hatóság, kegyúri jogok gyakorlatára, zsinati és országgyűlési részvételre, tudományos ügyekbeni szabad véleményezésekre, javallatokra, a sajtó szabad használhatására terjedt: be kell vállalnunk, hogy habár abból egyetemünknek, az idő viszón-

tagságaihoz képest már több, már kevesebb jutott, egész kiterjedésében ezt soha sem élvezte, ami történelméből veszi magyarázatát.

Mindazonáltal egyetemünk, szabadalmainál fogva, fényes jogokban és kiváltságokban részesült; ezek közül azonban némelyek a törvény előtti egyenlőség-nél fogva megszűntek; fájdalom nélkül nélkülözzük azokat, gyakorlatukat vissza nem kívánjuk, mert vesszességük a közjó, az érdekesség és a rend nyere-ményével járt.

„De vannak, — így folytatja PAULER — melyek-hez, mivel belügyeinkre, önkormányzatunkra vonatkoznak, teljes lélekkel ragaszkodunk, ragaszkodni kötelességünk, azok annál becsesebbek előttünk, minél hosszabb ideig egészen vagy részben nélkülöztük, és abban pontosulnak össze: hogy mind tanulmányi, mind fegyelmi, mind testületi ügyeinket, a törvényes felügyelet fenntartásával, önmagunk, választott tiszteink, előljáróink által kezelhessük, igazgathassuk.”

„Ezeknek megőrzése, fenntartása mindannyiunk buzgó közreműködését veszi igénybe.”

Ehhez még más alkalmakkor hozzáteszi, amit szabadon kiegészítek:

„Az önkormányzat, valamint a tanszabadság nagy elvei, melyeket az állambölcsesség kívánalmaiként napjainkban, még az összpontosulás hónapjában is említetteti, dicsőíttetni hallunk, ezek gyökerei, éltető elemei az egyetemek ősi, korunkban megújított szervezetének.”

Továbbá: „Az ősök bölcsesége a Rectort nemcsak a társak szabad választásától tette függővé, hanem rövidebb időtartamra szorítva, évről-évre, a karok sorrendje szerint változandónak határozta, hogy így egyetemlegességük érzete élénkíttessék, netalán szétágazó

irányzataik egyensúlyoztassanak és az egyes szakok célzataihoz képest szükségképen különbözőleg alakuló tudományos nézetek és érdekek képviseltetése az össeyetem igazgatásában egyaránt biztosíttassék.

Az egyetem feladatát így foglalja össze: „Gyúpontjává lenni a tudományos műveltségnek, hogy ennek sugarai világítsanak, melegítsenek a haza minden vidékein; egybefűzni a közoktatás terén már az ifjúságnak minden nemes eszme iránt fogékony korában, a hazafiúság közös kötelékei által, nyelv- és valláskülönbség nélkül mind azokat, kiket a Gondviselés kikutathatatlan végzetei, egy ezredéves együttlét vérkeresztsege, közhazánk ez ország fiaivá avattak; szilárdítani, terjeszteni a tudományosság szellemét, mely napjainkban egyedül biztosítja a nemzetek életét, történelmi felsőbbségét, mely rendületlen istápját képezi az erkölcsiségnek és a jogosságnak s az avval járó valódi boldogságnak.”

Beszéde vége felé, a most idézett mondat folytatásaként mondja:

„Intézetünk ezt a feladványát annál sikeresebben oldhatjuk meg, mert azon nyelven tehetjük immár, mely bíboros első alapítónk, a nagy PÁZMÁNY ajkairól oly zengzetesen hangzott, hogy kortársai a magyar CICERO nevével díszíték fel, mely ifjaink szívéhez hathatósabban szólva, a tudományokból eredt nehézségeket eloszlatja, rokonszenvünket azok iránt fokozza és új meg új rúgójukul szolgál, hogy kettőztetett eréllyel törekedjenek bebizonyítani, miszerint felfogva hivatásukat, a szabadság józan mérvére époly érettek, mint más nemzeteknek ezt már századok óta élvező fiai.”

Íme, tisztelt Egyetemi Közgyűlés, ez rövid vázlatában annak az emlékezetes lelépési és beiktatási

ünnepélynek lefolyása. Most sem mondhatnék lényegében mást az egyetem rendeltetéséről és önkormányzatáról, mint ötven évvel ezelőtt PAULER TIVADAR Rector.

Ami pedig illeti az egyetemi tanévnek, mint ilyennek, a megnyitását, azt néhány nappal később, október hó 5-ik napján KONEK SÁNDOR, — ugyanannak a jog- és államtudományi karnak a dékánja, mely kar a rektort adta — alkalmoszerű, ékes beszéddel tette, buzdító szavakat intézve a fiatalsághoz s egyúttal segítőtársulásra hívva fel az egyetemi hallgatóságot. E szózatnak közvetlenül is megvolt a maga hatása, amennyiben még ugyane tanévben alakult úgy a joghallgatóknak, mint az orvos- és sebészhallgatóknak segélyző-egyesülete. Nem érdek nélküli az a körülmény, hogy a joghallgatók segélyző-egyesületének első elnöke SZILÁGYI DEZSŐ, az orvoskari hallgatók ily egyesületének másodelnöke KÉTLY KÁROLY elsőéves hallgatók voltak.

A fentiekben körvonalozott elrendezéssel és beosztással több éven át tartották meg a lelépés és beiktatás, valamint a tanévmegnyitás ünnepélyét: az elsőt a mindenkori tanév október 1-ső, az utóbbit ugyane hó 5-ik vagy, ha ez vásár- vagy ünnepnapra esett, 6-ik napján; a lelépő rektornak mindig a hittudománykari dékán mondott köszönetet; a székfoglaló rektort üdvözölte, s a tanévet is megnyitotta a mindenkori rektori dékán.

Az évek során azonban e két ünnepélyt egyesítették, elhagyván a lelépő rektorhoz intézett köszönő- és a székfoglaló rektort üdvözlő beszédeket; ez a gyakorlat jelenleg is fennáll; a tanévmegnyitó-beszéd pedig azonnal a székfoglaló után következik.

Tisztelt Egyetemi Közgyűlés!

A jogtudományok nagymestere, SAVIGNY, még napjainkban is érvényes felfogásának adott kifejezést, mikor mondotta:

„Egyetemeink az elmúlt kor becses hagyatékaiként szálltak reánk, becsületbeli kötelességünk ezeket öregbíteni, gyarapítani vagy legalább teljes épségükben utódainkra hagyni. Emelkedésük vagy hanyatlásuk legközelebb a mi, a jelen nemzedék kezében van, a jövő kor ítélete eziránt felelősségre vonand.“

Ötven esztendő mult el azóta, mikor PAULER említett székfoglalójában e kijelentést idézte; ennek kapcsán bennünk, a jelen nemzedékben a kérdések egész sorozata merül fel:

Megfelelt-e egyetemünk a lefolyt fél évszázad alatt azoknak a várakozásoknak, melyeket a nemzet akkor hozzáfűzött? Teljesítette-e azokat a közművelődési, szakképzési és tudományos kötelességeket, melyeknek végzése céljából a nemzet szakadatlanul igen jelentékeny áldozatokat hozott, olyanokat, hogy például csak a mult 1910. évben az egyetemi vagyonnak közel 500.000 koronát kitevő javadalmain kívül az országos költségvetés a rendes egyetemi kiadásokhoz többel, mint ez összeg négyszeresével, azaz több mint két millió koronával járult? Bírja-e főiskolánk, mint országos intézmény, a nemzet becsülését, bizalmát, de főleg szeretetét?

E kérdésekre elsősorban maga a nemzet, az ország adhatja meg a végleges, a helyes feleletet; hiszen az egyetem nem lehet egyszersmind a maga bírója; mindazonáltal szabad minékünk is néhány oly elvitázhatatlan ténykörményt felemlíteni, melyek némiképen tájékoztatnak.

Egyetemünk úgy hallgatóságának, mint általánosságukban vett tanári testületeinek személyi összetétele — nagyjában, bár nem mindig számszerint —, visszatükrözi ez országlakta nemzet alkatát; szabad mondanunk: az egyetem test a nemzet testéből, vér a nemzet véréből s a nemzet a fenntartója.

A nemzettel fejlődött főiskolánk is ezalatt; belterji és külterji haladását ecsetelni annyit jelentene, mint történetét előadni, ami itt bizonyára igen messze vezetne; azt azonban nem lehet elvitatni, hogy intézményünk mindig *törekedett* a mindenkor fennforgó körülmények között feladatainak megfelelni.

Nagyon jól ismerjük mi a magunk egyeteme számos gyengéjét és hiányát, valamint ezek okait, melyek megszüntetésére a legtöbb esetben mi nem vagyunk képesek: e bajok sokszor képezték egyetemi ünnepi beszédeink tárgyát, nem ismételhetem ezeket ez alkalomból.

De nem zárkozhatunk el az elől a nem örvendetes tapasztalat elől, hogy a nyilvánosságban jelentkező hangok szerint egyetemünk nem tartozik a közvélemény kedvelt intézményeihez; gyakran kell hallanunk, hogy ósdi szervezetű, a nemzet lüktető életével alig összefüggő.

Szabadjon erre nézve csak néhány egészen rövid megjegyzést tennünk, csak néhány, igen kevés adatot felsorolnunk.

Hogy intézetünk a félszázad folyamán sok ezer meg ezerszámmra képezte az országnak a hazai kultúrélethez szükséges iskolázott, tanult közegeket, szerveket, ugyanis a katolikus egyház valláserkölcsei pályáihoz, a közigazgatás mindennemű ágaihoz, az igazságszolgáltatás és a jogvédelem minden fájához és fokozatához, az egészségügy és az embergyógyítás mindenrendű ágához, s a közép- és felsőbb oktatásnak jóformán

valamennyi intézetéhez a megkívántató szellemi erőket, s hogy már ebbeli munkájával is lényegesen befolyt országunk egész közművelődésére: ezt épen csak említem; hiszen ez amúgy is mindig egyik legfőbb kötelessége és rendeltetése volt az egyetemnek.

De főiskolánknak, különösen tanárainak a tanítás előírt kötelességén kívül még más, nem előírt, de annál inkább kötelező erkölcsi feladatai vannak: fennmaradó minden erejüket, teljes képességüket kell a tudomány művelésére, alkalmazására, szabad kutatására, a tudományos irodalom fejlesztésére fordítaniok, hogy így a hazai tudományos művelődés előmozdításában is mindenképen méltó és élő mintaképei legyenek a reájuk bízott fiatalságnak.

S ha e nézőpontból tekintjük a nagy SZÉCHENYI ISTVÁN halhatatlan alkotását, a Magyar Tudományos Akadémiát: azonnal szembeötlő, hogy bármilyrendű tagjainak díszes sorában az utóbbi években egyetemünk tanerői azoknak igen jelentékeny részét, szám szerint körülbelül nyolczvanat, az összes akadémiai tagok számának majdnem kétötöd részét teszik ki. Ugyanily szerepet visznek az ország többi tudományos és irodalmi társulatainál.

Szabadjon azonban a sok közül még más vonatkozásokat is érintenem, melyek mutatják, mennyiben fejlődött ki egyetemünk kebeléből a nemzet jeleseinek tekintélyes száma:

Ez alatt az ötven esztendő alatt nem vált-e ki a theologiai kar tanárai közül SCHOPPER GYÖRGY-, LAUBHAIMER FERENCZ-től kezdve, majdnem szakadatlan egymásutánban, egészen napjainkig, a vallásosságával és hazafiasságával egyaránt kiváló magyar katolikus püspöki kar tagjainak fényes sorozata?

Nem lépett-e a jog- és államtudományi kar tanári székeiből PAULER TIVADAR-tól kezdve SZILÁGYI DEZSŐ, KAUTZ GYULA és még számosan, egészen napjainkig, nem léptek mindezek a vezető, az irányító államférfiak intéző magaslataira?

Nem árasztott-e örök dicsőséget orvostudományi karunkra SEMMELWEISS IGNÁCZ FÜLÖP s nem tündökölnek az orvostudomány, az embergyógyítás egén a sok közül LENHOSSÉK JÓZSEF, JENDRÁSSIK JENŐ, BALASSA JÁNOS, BÓKAY JÁNOS, MIHÁLKOVICS GÉZA, FODOR JÓZSEF, HÖGYES ENDRE?

Nem találjuk-e azt, hogy országunk vezető tudósai és írói közül igen számosan a bölcsészettudományi kar tanerői közül váltak ki, így csak néhány nevet említve: JEDLIK ÁNYOS, TOLDY FERENCZ, RÓMER FLÓRIÁN, THAN KÁROLY, GYULAI PÁL, BUDENZ JÓZSEF, GREGUSS ÁGOST, HENSZLMANN IMRE, HUNFALVY JÁNOS, JURÁNYI LAJOS?

Csak *elköltözött* tanártársaink nevei közül említettem fel néhányat; de büszkeséggel mutathatunk reá, hogy az *élők* e téreken is méltó szellemi utódai a felsoroltaknak.

Tisztelt Egyetemi Közgyűlés!

Az az intézmény, mely az elmúlt félszázad alatt ilyképen szolgálta és folyton szolgálja a hazát: azóta nyilván egybeforrt a nemzettel; e multja így utólagosan fényesen igazolja azokat a reményeket, melyeket ötven évvel ezelőtt jövője iránt tápláltak.

Annál inkább mondhatjuk most mi, hogy egyetemünk jövőjébe vetett reményünk szilárd sziklaalapon nyugszik: s amennyiben ez rajtunk múlik, ez ünnepélyes órában újra fogadjuk, hogy szellemi elődeink példáját követve, egyetemünkért mindent meg fogunk tenni.

S hogy egyetemünk így haladhatott, így emelkedhetett, ezt a sorsok örök intézőjén kívül, tanerői-

nek és növendékeinek odaadó munkásságán felül, főleg a nemzetnek, törvényhozásának, felelős kormányának köszönhetjük, mely e félszázad alatt erkölcsi és anyagi tekintetben oly nagymérvű támogatásában részesítette; bizonyosak vagyunk abban is, hogy az ország intéző köreinek jóindulata a jövő követelményei iránt sem fog elmaradni.

De amidőn így hálatelt szívvel feltekintünk, mind-egyikünk szeme előtt megjelenik ama hódoló tiszteletet gerjesztő, dicsfénnnyel körülövezett magasztos alak, az élő fejedelmek legbölcsebbike, akinek a nemzet hő vágyát teljesítő nemes elhatározásával e királyi egyetem is véglegesen magyar lett, kinek hosszú évi dicső uralkodása alatt, szakadatlanul éreztetett kegyessége mellett, mozgalmas kezdőévek után, félévszázadon át békességben fejlődhetett és folyton fejlődik intézményünk magas céljai felé.

És ezek az érzelmek, kivétel és különbség nélkül, mindnyájunk lelke mélyéből fakasztják hő óhajunkat:

Éljen a király!

És most átadom a szót a bölcsészettudományi kar tisztelt dékánjának, kérve őt, hogy a folyó tanévet alkalmas ünnepi beszéddel nyissa meg.
